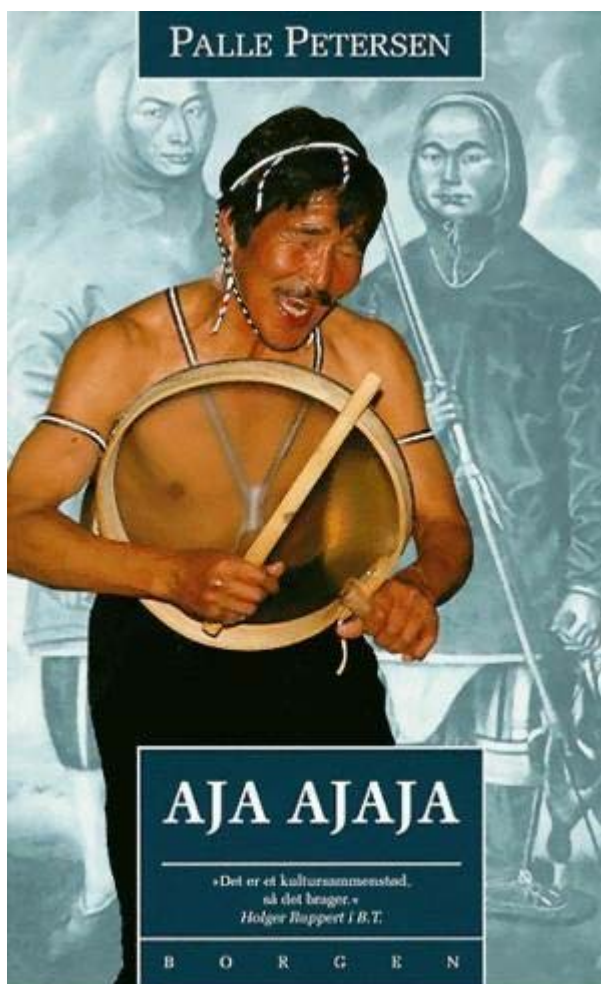

Nedtur i Grønland?

Tekst: Bjørn Andersen. Foto fra Grønland: Palle Petersen

Nedtur i Grønland?

Bogen er fint illustreret med mange gamle billeder i S/H.

Akkurat som Holberg var kommet i gang med at skrive teater, rejste Hans Egede med kone og børn til Grønland.

Holberg stjal med arme og ben, tildigtede et par 'kløgter', jeg har det fra ham selv, og skrev sin komedie om "Jeppe" der begyndte som dramatisk katastrofe, for skuespillerne var skrupforvirrede, men som - efter mange tilløb - endte som kulturel klassiker og som en vigtig del af den danske kulturkanon; indirekte er komedien blevet et slags udgangspunkt eller en referenceramme for én af de sidste års bedste film, Per Fly's "Bænken" om en fortrukket og destruktiv "satan".

Egede's ekspedition til Grønland begyndte som succes, for så vidt som den overhovedet fandt sted, **men udviklede sig lynsnart til et sandt mareridt, til prototypen på en "kultursociologisk" fiasko.**

Tingene går ikke altid som man drømmer om. Men der er altid nogle der tror at netop de skal vinde i lotteriet, når de ellers - allerede - har tabt det hele og mere til. Sådan blev det måske med Hans Egede? **Første gang vandt han da "Haabet" stævne mod Grønland; han tabte i de nærmest følgende år, men hvad han gjorde i det lange løb er ikke sådan at sige.**

Aller først, før han var nået til "Haabet", smed han alt på grund af en strid med nabopræsten deroppe i det kolde Norge. Han forlod sit præsteembede, egensindig som han var, men skaffede sig Kongens gunst og lidt penge fra forskellige kanter, så at han kunne rejse afsted med kone og børn.

Da nøden stod for døren og vintermørket havde sænket sig over Grønland - tog han sine alkymistiske idéer op igen, for med Guds hjælp at manipulere guldet frem. Lykkedes det? *Kunne* det lykkes med fingerfærdighed og bønner? I dag hvor vi er kommet en smule længere i naturvidenskabelig indsigt, véd vi at eksperimentet var dømt til at mislykkes, at det ikke var spor overraskende at Egede's særlige måde at gribe sit eksperiment an på *måtte* føre til en fatal udgang, at nogen *måtte* omkomme - det kunne have været ham selv der blev slået ihjel, det blev en stakkels Inuit der måtte lade livet.

Så snart Holberg kunne, gav han sig til stædigt at lægge indtjening op, daler på daler - og til sidst havde han samlet så meget guld at han kunne finansiere et kongeligt eksperiment - Akademiet i Sorø. Lagde man Holberg's dalere og sedler sammen, havde han samlet mere i "penge" og "papirer" end en vis charlatan fra det ydre Jægersborg på det seneste har formået herfra til Dubai og videre rundt på kloden. Charlatanen kunne åbenbart trylle lige så meget frem - ved at belægge sine ord - som Egede i sin tid; Verden har altid været til at narre; om det så er værst for "troldmændene" eller os andre, véd jeg ikke - men udgangspunktet er ekstra dårligt, hvis "de" narrer sig selv.

Holberg's og Kongens Akademi er der endnu; ikke længere som universitet for adelen, men som gymnasium - og dét med en spritny naturvidenskabelig afdeling med plads til eksperimenter og højt til loftet. Én af de mest berømte bachelorer fra Akademiet dengang i 1700-tallet var den kvikke Enevold Brandt der få år senere tabte hovedet på Fælleden uden for København; hans makker Struensee tabte sit hoved ikke én, men to gange - først til Dronningen, så til Mestermændene på selv samme fælled, se om Ulrik Langen's Christian 7-biografi i: <http://holberg.nu/Syvende-Christian.htm>.

Én af de mest berømte lærere på Sorø var teologen Ove Guldberg, en kvik opkomling fra Horsens, der efterfulgte "usurpatoren" Struensee som regeringsleder, og som kort efter grundlagde den danske kulturkanon (tag en tur til Jægerspris og sé **Guldberg's mindepark**

dér eller læs "hans" bog om 'de store og gode handlinger'). Guldberg blev få år efter fejlet til Aarhus for at blive amtmand, mens nogle af hans medhjælpere skyndte sig at skifte standpunkt og bidrog til at rejse Frihedsstøtten lige uden for byens volde, jo det *er* den rare **Johannes Wiedewelt** jeg tænker på, blandt andre.

Hans Egede fik sig en meget smuk omtale i 'de store og gode handlinger' og - sammen med hustruen, Gertrud Rask, en fællesstøtte i Jægerspris; senere har han fået statuer og billeder op flere andre steder, i Grønland og i Danmark. Måske var han uheldig deroppe i det kolde Nord, men han blev dog Grønlands Apostel, - og derfor også én der stadig hyldes og omtales med *stor* veneration.

Hans Egede ville udrette noget godt; han ville til Grønland, ikke for sin egen skyld, men for at finde efterkommere efter Erik den Røde og de andre nordboer der i Sagatiden havde koloniseret på Vestkysten og på "Østkysten". Var de først fundet skulle de hjælpes tilbage til kristendommen på bedste vis, om de nu havde forladt den rette tro. Men hvor var de?

De var enten uddøde, dræbt eller emigreret til "Amerika", men Egede faldt dog over nogle af deres bygninger. Mødte han ikke dem han ledte efter, mødte han en flok **skrællinger** - det var sagaernes udtryk, **altså Inuit**. Hensigten var *ikke*, i det mindste til at begynde med, at også disse skulle hjælpes over i den kristne tro. Palle Petersen mener at forklaringen var at det ville være blevet alt for dyrt for den kongelige kasse.

Hans Egede ville desuden se om der var muligheder for at tjene penge til Kongen og missionsarbejdet ved at bytte ordentlige dansk-norske varer for hvalolie, sælskind og andre gode ting. At der *var* olie af den animalske slags, vidste man fra Hollænderne som i stort tal kom til de Grønlandske vande i de år for at fange Kongens hvaler og for dermed at stjæle olie til de utallige nordeuropæiske lamper.

Palle Petersen skrev i 1990'erne en betagende roman - "Aja Ajaja" - der (i øjeblikket) er udsolgt, men som sagtens kan lånes hjem fra bibliotekerne. "Aja Ajaja" er et indtrængende forsøg på at vise læseren begivenhedsforløbet i 1720'erne under **to meget forskellige vinkler, en nord- eller vest-europæisk og en eskimoisk**. For at gøre sådan skal der *meget* mere til end god vilje, **forfatteren må nemlig have dén fornemmelse for Inuit som man sikkert skal have Grønlandsk indfødsret for for virkeligt at opnå**. Men Palle Petersen har trods alt levet i Grønland i flere år - og han har nogle meget gode ører - først var han udsendt som skolelærer, siden har han været der mange gange som fri forfatter - og han kommer der stadig, når han da ikke opholder sig helt andre steder hvor der er vand at dvæle ved.

Palle Petersen har også været en flittig gæst på Det Kongelige Bibliotek i København for at studere kildemateriale om Hans Egede's mission på Grønland. Har han ikke været det alt sammen igennem, så er det lige før. Hans kildestudier er helt imponerende.

Én af de centrale figurer i romanen er **Pôk**, én af de første der - som en anden natsværmer - blev "indfanget" af lysskæret fra Hans Egede og hans søn Poul. Pôk kom siden to gange til Kongens København, først som hedning og "tilløbsstykke", så som kristen under navnet "Christian". Som mange andre Inuit fra dén tid kunne han og hans familie ikke tåle at blive fanget, de fik børnekopper og døde i 1729 efter at have oplevet og overlevet den store brand kort tid før.

Pôk er ikke ukendt for Danskerne, han er afbildet og findes (med sin lidt ældre landsmand Qiperoq) på Nationalmuseet i København. Og hans sange og fortællinger om sit besøg i København er noteret ned - og udgivet i midten af 1800-tallet.

Hans Egede kender vi meget mere til. Hans optegnelser blev udgivet allerede i 1700-tallet - i redigeret form. Det samme gælder hans søn Poul's dagbøger fra han var stor dreng og mange år frem; Poul Egede ønskede dem - af 'taktiske' grunde - selv først udgivet da han havde nået støvets år. Hans og Poul Egede havde flere hensigter med deres skrivelser; den vigtigste var givetvis at præsentere Grønland og deres eget livsværk på en måde som de anså for at være rimeligt fremadrettet og positiv.

Mange har siden haft fat i værkerne for at diskutere om det var sandheden man fik. Nej - det var næppe sandheden, hverken rå eller usødet. Det er derimod dén historie som Egede'rne valgte at fortælle - og som de var i stand til at fortælle når de nu engang havde de øjne, dén kulturelle baggrund og dé overordnede hensigter de havde. Alt andet ville

også være forunderligt.

Men selv om beretningerne må tages med betydelige forbehold får man dog meget at vide, og man må anerkende at Hans og Poul Egede var dem der først fortalte "civiliserede" Verden om sådanne iagttagelser og oplevelser. Vi kan læse om den Grønlandske flora og fauna. Vi kan læse om Inuits sprog og levevis. Vi kan høre om Inuits Verdens- og menneskeopfattelse. Og vi kan frem for alt læse om det Egedeske missionsarbejde og mange af de problemer det rendte ind i.

Det hører til god kultursociologisk videnskab at den skal være funderet på et solidt empirisk grundlag; men til den sociologiske empiri må man - hvad der ikke var spor sædvanligt i 1700-tallet - regne de vidnesbyrd der stammer fra de lokale selv - og disse vidnesbyrd skal *ikke* være som "indsamlerne" måske ville have ønsket at de var - og have dén form som er mest bekvem for *dem*. Vidnesbyrdene skal tværtimod være så "ægte" som muligt, ellers er det jo ikke den fremmede kultur man skildrer, så er det langt snarere et spejlbillede af sig selv man maler, så er det 'videnskabelig' *konstruktion*.

Kommet så langt kan man begynde at udarbejde en videnskabelig beskrivelse af materialet. Materialet er som det er, det kan beskrives, ordnes, rubriceres - alt dét der er nødvendigt for at man kan lave en "normal" beskrivelse og for at man kan respektere **de sædvanlige tre hovedregler**: 1) Den videnskabelige fremstilling skal være konsistent - materialet *kan* være, beskrivelsen *må ikke* være selvmodsigende; 2) fremstillingen skal være udtømmende - der må ikke mangle væsentlige informationer, og 3) fremstillingen skal endelig være den simplest mulige (Hovedreglerne er så nogenlunde som de er opstillet af filologen Louis Hjelmslev i 1900-tallet).

En roman er noget andet end en videnskabelig fremstilling, hvad der *ikke* i sig selv gør den til noget der ligger tættere på "de lokale" eller "det ægte". Først og fremmest er en roman noget andet end en videnskabelig fremstilling fordi den er resultatet af en *digterisk* konstruktion. At der må være tale om en sådan konstruktion må give forfatteren og læseren mange udfordringer, mange af dem kan blive tacklet på en fremadrettet måde, men nogle af dem kan nemt blive tacklet på en mere problematisk måde.

Der er siden længe udgivet bøger (og film) med afsæt i noget "dokumentarisk", Thorkild Hansen's fortællinger om "Jens Munk" og "Det Lykkelige Arabien" for at nævne et par vigtige eksempler fra vores egen kulturkreds. Edward Rutherford's bøger "Sarum", "London" og "The Forest" er nogle andre. Man kan sagtens medtage nogle af Ebbe Kløvedal's historiske romaner i denne sammenhæng. **Palle Petersen** er givetvis blevet stærkt inspireret af denne tradition, foruden af hvad han har oplevet i Grønland, men han har - i bund og grund - gjort noget ganske særligt, for han har forsøgt at smyge sig ind i Pøk og blive ét med ham - og - i det næste øjeblik - af ærligt hjerte forsøgt at sé tingene som en Egede kunne have gjort det.

Eftersom Inuit's måde at opfatte sin Omverden på er *grundlæggende* forskellig fra den Dansk-Norske synsmåde i 1720'erne er der tale om en metode og en skrivemåde der på forhånd er dømt til om ikke ligefrem at mislykkes, så dog at rejse meget store vanskeligheder.

Lykkes Palle Petersen med sit forehavende? Tjo - dét er temmelig svært at sige, og jeg er sikker på ikke at være den rette til at bedømme det. Men han lykkes i det mindste så langt at man som Dansk-Norsk læser kan forstå **hvor ufattelig stor en forskel der var på Inuit-kulturen og den Norsk-Danske kultur déngang for længe siden.**

Det er også dét der er med til at gøre bogen relevant nu om stunder og på vores

breddegrader, dvs. hvis man - som jeg - mener at historisk ballast kan være en klods om benet, men dog også er en nødvendig forudsætning for at komme videre.

Grønlanderne har i 2008 afholdt en vejledende folkeafstemning der viste at der var overvejende flertal for at skaffe sig en større uafhængighed af Danmark. Størstedelen af mindretallet mente *måske* - principielt - nok det samme, men lagde vægt på at der var betydelige, måske endda uoverstigelige vanskeligheder med at skaffe sig det nødvendige materielle - som immaterielle - grundlag for en større uafhængighed.

Der har været en del - meget forskellige - "kedelige" sager som har provokeret "sarte sjæle" i Grønland og hernede. Men antager man at man må kunne finde metoder til at få gjort noget ved de massive sociale problemer, og antager man at man også kunne løse nogle af de "parlamentariske" problemer (med ledere der er blevet magtfuldkomne og som fører sig som om de kunne gå på vandet), **så henstår der stadig et meget alvorligt problem der drejer sig om hvordan Inuit kan bevare og udvikle sin sproglige og kulturelle identitet i en global tid.** Mange Grønlandske unge mener at de *må* lære Dansk eller Engelsk for at kunne få en fremtid der er ligeværdig med den man kan få i Island, Norge, Sverige, Danmark, for ikke at tale om den man kan få i USA eller Canada. **Problemet består i at den Grønlandske befolkning er så lille at den ikke "kan løbe rundt" ved egen kraft.**

Palle Petersen har givet Pôk mæle, men det er - når man ser nærmere efter - Dansk mæle, selv når han drømmer. Faktuelt er det helt forkert eftersom Pôq - mig bekendt - aldrig blev "flydende" på Dansk, men hvordan skulle det ellers kunne lykkes at skrive og sælge bogen i Danmark hvor det største publikum dog må anses for at være? Man kunne nok slippe af med at skrive en Dansk-Engelsk/Amerikansk bog eller ... endda ... en Dansk/Tysk, men en Dansk/Grønlandsk er - efter flere hundrede år - fortsat en både kulturel og økonomisk umulighed. **Så, da situationen er som den er, må jeg "købe" bogen og Palle Petersen's alvorligt mente forsøg på at give begge parter ligeværdigt mæle.**

Nok er en roman ikke en historisk redegørelse, og selvfølgelig skal forfatteren digte løs alt hvad han kan - men efter nogle forfatteres opfattelse (og også efter min egen opfattelse) bør man aldrig skrive *imod* empirien. Der kan være steder hvor man vil illustrere personers vildfarelser osv., det er ikke dét jeg tænker på. **Det er ikke fordi der er mange steder hvor Palle Petersen gør sådan, tværtimod digter han inden for hvad vi véd fra kilderne, men der er i det mindste et enkelt ret vigtigt sted, hvor han - fuldstændig bevidst - gør noget andet.** Pôk siger på sit dødsleje at han har dræbt en mand. Ikke en tilfældig mand og heller ikke uden grund, men som blodhævn, fordi manden engang skal have dræbt Pôk's bror. I romanen bruger Palle Petersen denne faktuelle oplysning - som vi har fra Poul Egede - og vender temmelig meget op og ned på den. Og som forudsætter at personerne tænker og handler helt anderledes end de har gjort, og derfor får bogen en uheldig drejning på et ret betydningsfuldt sted.

Der er et par andre steder man kan diskutere. Men dér stiller sagen sig ikke som netop nævnt. Et par af disse steder handler om Holberg. **Holberg spiller en mindre rolle i "Aja Ajaja" hvad der er historisk belæg for, eftersom Holberg har skrevet om både Pôk og Hans Egede** (omend - i hovedsagen - i epistlerne, og derfor temmelig sent i sit forfatterskab, dvs. mange år efter 1720'erne hvor handlingen foregår). Hvad der støder mig er at Palle Petersen ironiserer over 'den morsommeste mand' i København. Jo, vel brugte Holberg humor og satire, og vel var han morsom, undertiden på temmelig grovkornet måde, men når han skriver om Pôk og Hans Egede er han ude i ganske andet ærinde. Han optræder nysgerrig og undrende; han er hér Holberg når han er aller bedst som videnskabsmand og journalist; han er dybt seriøs.

Efter at have udgivet "Aja Ajaja" skrev Palle Petersen en ret **underfundig roman om Holberg**, se omtalen i: <http://holberg.nu/Ludvigsbakke.htm>

Efterskrift

Kære læser, tag venligst ovenstående som et essay, som et forsøg på at komme tættere på Pôk's, Hans Egede's og Holberg's tid og på den Dansk-Norske nedtur i Grønland.

Se i øvrigt nærmere i: <http://holberg.nu/Groenlaender-Jeppe.htm>

I sommeren 2008 udsendte DR1's »*Vita*« et program med Mette Starch og Palle Petersen om at **køre med hundeslæde i Grønland**. Se nærmere på: <http://www.dr.dk/P1/Vita/Udsendelser/2008/06/02124010.htm>

Fra 1700-tallet:

Hans Egede: »*Relation angaaende Den Grønlandske Mission 1738 samt Det Gamle Grønlands nye Perlustration eller Naturel-Historie 1741*«. Efterskrift og kommentarer af Finn Gad, Rosenkilde og Bagger, København 1971.

Poul Egede: »*Continuation af Den Grønlandske Mission. Forfattet i Form af en Journal fra Anno 1734 til 1740*« & Niels Egede: »*Tredie Continuation af Den Grønlandske Mission. Forfattet i Form af en Journal fra Anno 1739 til 1743*«. Efterskrift og kommentarer af Finn Gad, Rosenkilde og Bagger, København 1971.

Mads Lidegaard (udgiver): »*Efterretninger om Grønland. Uddragne af en journal holden fra 1721 til 1788 af Paul Egede*«. Det Grønlandske Selskabs Skrifter XXIX, København 1988.

Ludvig Holberg: Epistel 350; endvidere epistlerne 401 og 513.

Fra 1900-tallet:

»*Traditional Greenlandic music*«. Optaget af Poul Rovsing Olsen, William Thalbitzer, Mâliâraq Vebæk, Michael Hauser m.fl., redigeret af Michael Hauser. Optagelser fra Grønland og Canada 1905-1984. CD, Forlaget ULO.

Louis Bobé: »*Hans Egede. Grønlands Missionær og Kolonisateur*«, København 1944. Biografi om Hans Egede.

Finn Gad: »*Grønland*«, København 1984. Finn Gad (1911-1986) er stadig én man må gå til, når det gælder en samlet oversigt over Grønlands og Grønlændernes historie. Se kommentar i henvisningsdelen af: <http://holberg.nu/Groenlaender-Jeppe.htm>

Kirsten Thisted: »*"Dengang i de ikke rigtigt gamle dage". Grønlandsk fortælletradition som kilde til 1700-tallets kulturmøde*« i: »*Digternes paryk. Studier i 1700-tallet. Festskrift til Thomas Bredsdorff*«. Museum Tusculanums Forlag, Københavns Universitet 1997.

Sven Holm: »*Hans Egede - eller Guds ord for en halv tønde spæk*«, skuespil, Gyldendal, København 1979. Et meget godt og ærligt skuespil der ikke skjuler problemerne, men som har et solidt empirisk grundlag.

Sven Holm: »*Troens kemi. Nogle kommentarer til en drøm Hans Egede nedskrev i 1727*«. Kronik i Information 29.08.1978, s. 6.

Særligt om Poek [Pôk], ca. 1700-1729, Inuit. Besøgte Bergen og København.

Pôk kom til Missionen, hvor han lærte en smule Dansk. Pôk ville gerne besøge København, som han kom til i 1724 via Bergen sammen med den danske købmand Hartvig Jentoft (der havde lært sig Grønlandsk) og en anden Inuit, Qiperoq, der var temmelig modvillig over for forehavendet, måske nærmest deprimeret over det?

Pôk og Qiperoq blev præsenteret for Frederik IV's hof i Fredensborg og gav kajakopvisning på Esrum Sø, og senere i København i forbindelse med en pengeindsamling til missionsarbejdet. Pôk og Qiperoq synes at have gjort betydeligt indtryk på Holberg, se dennes Epistel 350.

Qiperoq døde på tilbagerejsen i Norge sent 1724 pga sygdom; Pôk vendte tilbage til Grønland, hvor han blev gift, blev døbt sammen med sin kone (under de kristne navne Christian og Christine) og fik børn. Pôk/Christian, Christine og børnene besøgte København igen nogle få år efter, men de døde alle af børnekopper i begyndelsen af 1729.

Bernhard H. Grodtshilling har malt Qiperoq og Pôk. Billedet findes på Nationalmuseet i København [pt. i »Jordens Folk«, rum nr. 172] og er gengivet i farver i Nationalmuseet's publikation »Etnografisk Samling. Jordens Folk«, redigeret af Hans Chrstian Gulløv m.fl., København 2007, s. 236. Billedet findes også i farver i: Svend Cedergreen Bech: »Oplysning og Tolerance 1721-1784«, »Politikens Danmarks Historie« bd. 9, 2. udgave, København 1970, over for s. 112.

»Pok. kalalek avalangnek, nunalikama nunakatiminut okaluktuartok« [Pok, en grønlander, som har rejst og ved sin hjemkomst fortæller derom til sine landsmænd og Angekokken som møder præsten og diskuterer med ham]. Først udgivet i Godthåb 1857 af R. Berthelsen og Lars Møller, oversat til Dansk af Johs. Balle i 1919. Reprografisk genudgivelse (af Grønlandsk og Dansk tekst og billeder) ved Anders Nyborg A/S, Rungsted Kyst, 1973).

Louis Bobé: »Hans Egede. Grønlands Missionær og Kolonisator« (1944), s. 98 ff. S/H billeder af Pôk og kammeraten Qiperoq kan findes dér.

Jens Rosing: »Sangen om det menneskegjorte fjeld« [Rundetårn] i »Nationalmuseets Arbejdsmark« 1968.

Internetmagasinet Holberg.nu ... og hvad der er udkommet

Forpremieren

[Ole Thestrup's 'Jeppe'. Det Danske Teater spiller »Jeppe på Bjerget«](#). Januar 2007.

2007

1/2007 - [Holberg-Træf i Slagelse](#). Marts 2007.

2/2007 - [»Erasmus Montanus« på »Grønnegårds Teatret«](#). Juni 2007.

3/2007 - [Egnsteatrene. Brian Mikkelsen's bekendtgørelse \(som udkast og i færdig form\) - kommentarer fra Brygger Mikkelsen's Kalundborg](#). Juli 2007 og december 2007.

4/2007 - [»Filuren« spiller »Jean de France« i Musikhuset Aarhus - og Kirsten Dahl »myrder« den i »Århus Stiftstidende«](#). Oktober 2007.

5/2007 - [»En klassiker reaktualiseret og rekontekstualiseret«](#). Arrangement på Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, KUA, November 2007.

6/2007 - [»Jeppe alene på Bjerget«](#). December 2007.

2008

7/2008 - [»Alle tiders Jeppe« under udvikling](#). Marts 2008.

8/2008 - [Wiedewelt i stormvejr](#). Marts 2008.

9/2008 - [Hvor blev Holberg egentlig af, i Sorø?](#) Marts 2008.

10/2008 - [Det er i Jeppe's forvandlinger, fascinationen ligger - siger skuespilleren Niels Vandrefalk om sin »Alle tiders Jeppe«](#). April 2008.

11/2008 - [Holbergske masker på Tersløsegaard](#). Mona og Niels Damkjær udstiller i sommersæsonen 2008 (April 2008).

12/2008 - [Grønlænder-Jeppe og grønlænderne - og hvad skulle Hans Egede i Grønland?](#) (April-Juli 2008).

13/2008 - [Holberg om forskellige teaterting](#). Epistel 66, epistel 179, epistel 347 og flere andre, desuden 'Betænkning over Komedier' og 'Tordenbrevet' (Maj 2008).

14/2008 - [Holberg i Sorø Klosterkirke og Johannes Wiedewelt's mindesmærke for ham](#) (Juni 2008).

15/2008 - [Den stundesløse i Sorø: Store STRESSEDAG](#). Extra: Komedien kan læses og downloades via dette nummer (Juni-Oktober 2008).